

ONA TILI O‘QITISH METODIKASI FANINING ILMIY TADQIQOT METODLARI

Quyi Chirchiq tumani 35- maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Yusupova Gulnora Nematovna

Annotatsiya: «Ona tili o‘qitish metodikasi» mustaqil fan sifatida o‘zining ilmiy tadqiqot metodlariga ega. Ushbu maqolada ona tili o‘qitish metodikasi fanining ilmiy tadqiqot metodlari haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Ilmiy tadqiqot metodlari, pedagogik eksperiment, diagnostik tahlil, suhbat, kuzatish, o‘quvchilarning og‘zaki javoblari, ilmiy-pedagogik va ilmiy-metodik adabiyotlar.

Ilmiy tadqiqot metodlarini ishga solishdan ko‘zlanadigan asosiy maqsad DTS talablariga javob beradigan ta‘lim mazmunini belgilash, o‘qitishning eng samarali metod, vosita va usullarini aniqlash, ona tili darslarini tashkil etishning qulay shakllarini belgilash, o‘quvchilardagi bilim, malaka va ko‘nikmalarni nazorat qilish singari muhim muammolarning ilmiy yechimini topishdan iborat.

«Ona tili o‘qitish metodikasi» fani pedagogik eksperiment, diagnostik tahlil, suhbat, kuzatish, o‘quvchilarning og‘zaki javoblari va yozma ishlarini tahlil qilish, ilmiy pedagogik adabiyotlar tahlili, ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganish, maktab hujjatlarini ko‘zdan kechirish singari ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanadi. Bu metodlar mavjud holatni aniqlash, o‘quvchi va o‘qituvchi faoliyatidagi kamchiliklarni topish, shu asosda metodik tavsiyalar ishlab chiqish, erishilgan natijalarni ilmiy tahlil etish va umumlashtirish imkonini beradi.

Suhbat va kuzatish. Suhbat ilmiy tadqiqotning keng tarqalgan metodidir. Suhbatda ikki shaxs–ilmiy tadqiqot olib boruvchi mutaxassis va suhbatdosh ishtirok etadi. Suhbatdosh o‘quvchi yoki

o'quvchilar jamoasi, o'quvchi yoki o'qituvchilar jamoasi, maktab rahbarlari, ota-onalar bo'lishlari mumkin. Suhbat jarayonida tadqiqot mavzusi xususiyatlaridan kelib chiqib savollar beriladi va olingan javoblar yozma qayd qilinadi. Olingan javoblar ilmiy tadqiqot uchun muhim faktik material bo'lib xizmat qiladi. To'plangan faktlarni tahlil etish orqali tadqiqotchi o'rganilayotgan muammo xususida xulosalar chiqaradi va tavsiyalar ishlab chiqadi.

Suhbat usulining muhim tomoni shundaki, metodik hodisa qanday harakat qilsa, shundayligicha qayd etiladi.

Kuzatish ham ilmiy tadqiqot metodlaridan biri bo'lib, tadqiqotchi kuzatish jarayonini aynan yozib boradi, uni tahlil etadi hamda hukm va xulosalar chiqaradi.

Metodik eksperiment. Ilmiy tadqiqot ishi yuzasidan aniq ma'lumotlar to'plashda pedagogik eksperimentning imkoniyatlari benihoya katta. Bu metod ona tilidan yaratilgan dastur va darsliklarni sinovdan o'tkazib, ularning yutuq va kamchiliklarini aniqlash, ona tili darslari hamda sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etish yuzasidan ishlab chiqilgan metod, vosita va usullarni tekshirib ko'rib, ularning samaradorlik darajasini belgilash imkonini beradi. U O'zbekiston Respublikasi XTV ning roziligi olingandan keyin maktab pedagogika kengashining maxsus qarori bilan rasmiylashtiriladi.

Pedagogik eksperiment uch bosqichdan iborat bo'lishi mumkin: 1)aniqlovchi eksperiment;

- 2)shakllantiruvchi eksperiment;
- 3)yakuniy nazorat eksperimenti.

Eksperimentning birinchi bosqichi tadqiqot muammosi, uning obykti, predmeti, ilmiy farazi, yangiligini aniqlashni, hal qilinadigan asosiy masalalar doirasini belgilashni taqozo etadi. Bu bosqichda tadqiqot yo'nalishi bilan bog'liq ilmiy-pedagogik va ilmiy-metodik adabiyotlar har tomonlama chuqur o'rganiladi hamda tahlil etiladi; o'quvchi va o'qituvchi faoliyati shu nuqtayi nazardan o'rganilib, mavjud holat yuzasidan ilmiy xulosalar chiqariladi.

Ikkinchi bosqichda ishlab chiqilgan metodika (ta'lim mazmuni, o'qitishning yangi usullari va vositalari kabilar) eksperimental sharoitda sinovdan o'tkaziladi; natijalar qayd qilib boriladi. Buning uchun nazorat guruhleri (sinflari) va tajriba-sinov guruhleri (sinflari) tanlanadi, eksperimentator o'qituvchilar belgilanadi, bu o'qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tkaziladi va h.k. Tajriba-sinov ishlarining sinov natijalari magnet lentasiga yozib olinishi va keyinchalik o'rganilib, tahlil etilishi ham mumkin. Eksperiment tajriba-sinov ishlarining boshi va oxirida, maxsus bo'lim o'rganilgandan keyin yoki har bir chorakning oxirida o'tkazilishi mumkin. Yerishilgan natijalar matematik tahlildan o'tkaziladi va qiyoslanadi.

Eksperimentni faqat tajriba-sinov sinfi doirasida o'tkazish ham mumkin. Unda nazorat sinfi tanlanmaydi va erishilgan natijalar eksperimentning boshlanish paytidagi holat bilan qiyoslanadi.

Shakllantiruvchi bosqich eksperimentatordan o'quvchilar faoliyatini diqqat bilan kuzatishni, olinayotgan natijalarni tahlil etib, yutuq va kamchiliklarni hisobga olib borishni, maxsus qaydlar yuritishni talab etadi. Agar zaruriyat tug'ilsa, ayrim o'rinlar takroriy eksperimentdan o'tkazilishi mumkin.

Yakuniy nazorat eksperimenti shakllantiruvchi eksperiment tugagandan so'ng o'tkaziladi. Yakuniy nazorat yozma ish, og'zaki savol-javob, test sinovlari orqali o'tkazilishi mumkin. O'quvchilardan olinadigan nazorat diktantlari, bayon va insholar, ular tuzgan matnlar yakuniy eksperiment natijalaridir.

Diagnostik tahlil. «Diagnostika» tushunchasi yunoncha so'zdan kelib chiqqan bo'lib, «aniqlashga qodir» ma'nosini ifodalaydi. O'zbek tili o'qitish nazariyasi va usuliyatidan zarur ilmiy xulosalar chiqarishda tadqiqotning bu metodidan keng foydalaniladi.

Diagnostik tahlil olingan yozma ishlar, o'tkazilgan savol-javoblar hamda kuzatishlar asosida uyushtiriladi va u uch bosqichni o'z ichiga qamrab oladi:

Birinchi bosqich tadqiqot predmetini aniqlash. Masalan, ona tili ta'limi

jarayonida o'quvchilar nutqidagi dialektal xatolarning oldini olish va bartaraf etish, og'zaki talaffuz me'yorlari ustida ishlash, o'quvchilarning so'z zaxirasini oshirish jarayonlari tadqiqot predmeti bo'lishi mumkin.

Ikkinchi bosqich yuzaga kelgan murakkab holatning kelib chiqish sabablarini aniqlashdir.

Uchinchi bosqich yuzaga kelgan murakkab holatni bartaraf etish yo'llarini belgilashdan iborat. Tadqiqotchi bir necha yo'lni belgilashi va ularning samaradorligiga umid bog'lashi mumkin. Bu belgilangan yo'llardan qaysi birining ko'proq samara berishini o'tkaziladigan eksperiment natijalari ko'rsatadi. Masalan, tadqiqotchi shevaga oid xatolarni bartaraf etish maqsadida lug'at diktantlari o'tkazish, shevada talaffuzi adabiy tildan farq qiluvchi so'zlar ro'yxatini tuzish, yo'l qo'yilgan xatolar bilan bog'liq ta'rif va qoidalarni eslash, o'quvchilarni bir necha guruhlarga bo'lib ular o'rtasida «Topqirlar bellashuvi» o'tkazish kabilardan foydalanishni tavsiya etgan bo'lishi mumkin. Bu tavsiyalarning samaradorlik darajasi tajriba-sinov ishlari orqali aniqlanadi.

Metodik merosni o'rganish. Metodik merosni o'rganish ilmiy tadqiqotning eng muhim metodlaridan biri sanaladi. Ona tili ta'limining u yoki bu masalasini o'rganishda agar uning tarixiga murojaat etiladigan bo'lsa, bu metoddan foydalanishga to'g'ri keladi. Masalan, «Ona tili ta'limi jarayonida takrorlash darslarini tashkil etish» masalasini ilmiy nuqtayi nazardan tahlil etish uchun shu masalaning tarixiga, ya'ni Sharqning buyuk mutafakkirlarining takrorlash xususida bayon qilgan fikrlariga to'xtalishga to'g'ri keladi. Tadqiqotchi bu haqda Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Umar Xayyom, Alisher Navoiy va boshqa allomalarning asarlarini o'qib, ularning shu borada bayon qilgan fikrlariga tayanadi. Agar ona tilidan ta'lim mazmuni tadqiqot obyekti qilib tanlangan bo'lsa, tadqiqotchi turli davrlarda ona tili ta'limining maqsadi qanday belgilanganligini aniqlaydi va muammoning tarixiga to'xtalishga zaruriyat sezadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yoʻldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent, «Oʻqituvchi», 2004, 102 b.
2. Yoʻldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. Toshkent, «Fan va texnologiya», 2008, 130 b.
3. Кружковая работа по русскому языку (Сб.статей из опыта работы). Москва, «Просвещение», 1979.
4. Matjon S. Kitob ustida ishlash usullari. «Til va adabiyot taʼlimi», 1999, 4-son.
5. «Tillar koʻrigi»ni oʻtkazish haqida Nizom. «Til va adabiyot taʼlimi», 1993, 5–6- qoʻshma sonlar.